

dr hab. Marzena Remlein, prof. nadzw. UEP
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Wydział Zarządzania
Katedra Rachunkowości

Poznań, 14 kwietnia 2016 r.

R E C E N Z J A
rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Judkowiak
pt. „Kierunki doskonalenia rachunkowości instrumentów finansowych
w spółkach giełdowych”
napisanej na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Uniwersytetu Szczecińskiego
Promotor: Prof. zw. dr hab. Waldemar Gos

Dokonując recenzji pracy doktorskiej przyjęto następujące kryteria oceny:

- aktualność i znaczenie problemu badawczego oraz tematu rozprawy,
- realizację celu głównego, celów cząstkowych oraz weryfikację przyjętej hipotezy badawczej,
- zastosowane metody badawcze,
- kolejność prezentacji treści rozprawy,
- osiągnięte w pracy rezultaty badawcze,
- stronę formalną pracy.

1. Ocena problemu badawczego oraz tematu rozprawy

W dobie postępującej globalizacji coraz większą rolę w gospodarce światowej odgrywa sektor finansowy, czego wyrazem jest wzrost znaczenia rynków finansowych i oderwanie ich fundamentów od realnej gospodarki. Zatem rola i znaczenie instrumentów finansowych w praktyce gospodarczej jest nie do przecenienia, „stanowią one trzon współczesnej gospodarki” (s. 260). Podmioty gospodarcze upatrują w instrumentach finansowych możliwość, z jednej strony ograniczenia ryzyka prowadzonej działalności i zabezpieczenia się przed jego skutkami oraz z drugiej - osiągnięcia korzyści ekonomicznych.

Konsekwencją rosnącej liczby transakcji z udziałem instrumentów finansowych jest zapotrzebowanie na normy i regulacje prawne, również w zakresie prawa bilansowego, które

uregulują w sposób jednolity, jasny i zrozumiały kwestie dotyczące klasyfikowania, wyceny, ewidencji, prezentacji i ujawniania informacji o instrumentach finansowych.

W dzisiejszych czasach informacja postrzegana jest jako „dobro”, którego posiadanie i racjonalne wykorzystanie może przynieść sukces ekonomiczny. Informacje o charakterze finansowym dotyczące zasobów i procesów zachodzących w podmiotach gospodarczych dostarczane są przez rachunkowość w postaci sprawozdania finansowego. Te informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych stanowią podstawę oceny działalności podmiotu gospodarczego oraz determinują decyzje ekonomiczne użytkowników sprawozdań finansowych. Powinny zatem rzetelnie i wiarygodnie prezentować sytuację majątkowo-finansową podmiotu, a jednocześnie stanowić zbiór użytecznych danych zaspokajających potrzeby informacyjne użytkowników. Brak w sprawozdaniu finansowym informacji o instrumentach finansowych według kategorii aktywów i zobowiązań finansowych czyni to sprawozdanie „ułamnym”, nie spełniającym fundamentalnej koncepcji rachunkowości tj. koncepcji rzetelnego i prawdziwego obrazu (ang. *true and fair view*).

W literaturze przedmiotu można zauważyć podejmowane próby analizy i interpretacji obowiązujących przepisów prawnych z zakresu rachunkowości instrumentów finansowych, jednak w zdecydowanej większości są to badania odnoszące się do konkretnego problemu rachunkowości, np. wyceny.

Ponadto, praktyka gospodarcza stawia nowe wyzwania w zakresie księgowego sposobu ujmowania, wyceny, prezentacji i ujawniania informacji o instrumentach finansowych w sprawozdaniu finansowym, weryfikując przyjęte rozwiązania oraz wskazując na braki bądź nieścisłości w obowiązujących regulacjach prawnych.

Przywołane powyżej argumenty w wystarczającym stopniu uzasadniają potrzebę prowadzenia badań w obszarze rachunkowości instrumentów finansowych. Doktorantka dostrzega ten problem i podejmuje go w recenzowanej rozprawie. Problem badawczy pracy sprowadza się do szczegółowego rozpoznania obecnie obowiązujących regulacji prawnych dotyczących rachunkowości instrumentów finansowych oraz zaproponowanie nowych rozwiązań w tym zakresie.

Rozprawa ma charakter diagnostyczno-prognostyczny, co podnosi jej wartość użyteczną. Praca mieści się w nurcie prac z rachunkowości jako nauki stosowanej. Zarówno problem badawczy, jak i temat rozprawy doktorskiej można uznać za aktualny, właściwy, a zatem w pełni uzasadniony.

2. *Cel główny, cele cząstkowe i hipotezy badawcze*

Autorka sformułowała we wstępie pracy cel główny rozprawy, którym jest „opracowanie koncepcji prezentacji i zakresu ujawniania informacji o instrumentach finansowych w sprawozdaniach finansowych emitentów papierów wartościowych” (s. 7).

Ponadto, w rozprawie przyjęto trzy cele cząstkowe:

- wskazanie istotności instrumentów finansowych w działalności przedsiębiorstwa,
- przedstawienie i ocena zasad ujmowania, wyceny i prezentacji instrumentów finansowych w regulacjach prawnych,
- ocena stosowanych praktyk dotyczących klasyfikacji, prezentacji i ujawniania informacji na temat instrumentów finansowych na podstawie opublikowanych sprawozdań finansowych spółek giełdowych.

Oceniając cel główny pewne uwagi budzi Pewne uwagi budzi zawężenie zakresu podmiotowego autorskiej koncepcji do emitentów papierów wartościowych. Nasuwa się zatem pytanie: czy opracowana koncepcja ma zastosowanie tylko i wyłącznie dla jednostek emitujących papiery wartościowe?

Natomiast cele cząstkowe oceniam jako poprawnie sformułowane zarówno od strony metodycznej, jak i merytorycznej.

Biorąc pod uwagę treść pracy można stwierdzić, że cel główny oraz cele szczegółowe zostały zrealizowane, gdyż Doktorantka:

- na podstawie badań literaturowych wskazała na rolę i znaczenie instrumentów finansowych w praktyce gospodarczej, zwracając uwagę na możliwości ich wykorzystania zarówno dla celów inwestycyjnych, jak i finansowania działalności a także zabezpieczania przed ryzykiem (rozd.1),
- dokonała analizy przepisów prawnych odnoszących się do zasad ujmowania, wyceny i prezentacji instrumentów finansowych (rozd. 2),
- przeprowadziła badania empiryczne, które umożliwiły wskazać obszary uchybień w sprawozdaniach finansowych w zakresie instrumentów finansowych (rozd. 3 i 4),
- opracowała koncepcję prezentacji i zakresu ujawniania informacji o instrumentach finansowych w sprawozdaniach finansowych (rozd.5).

W pracy przyjęto następującą hipotezę badawczą „sposób ujawniania informacji o instrumentach finansowych w rocznych sprawozdaniach finansowych spółek giełdowych nie

gwarantuje wiernego odzwierciedlenia ich treści ekonomicznej” (s. 8). Po analizie treści pracy pragnę stwierdzić, że hipoteza badawcza została pozytywnie zweryfikowana.

Oceniając cel główny rozprawy, jej cele cząstkowe oraz hipotezy badawcze, stwierdzam, że spełniają wymogi stawiane rozprawie doktorskiej oraz w pełni odpowiadają problemowi badawczemu.

3. Metody badawcze

Rozwiązanie problemu naukowego, realizacja celu głównego i celów cząstkowych pracy oraz weryfikacja hipotezy badawczej wymagają zebrania odpowiedniego materiału badawczego i zastosowania właściwych metod badawczych. W rozprawie wykorzystano następujące metody badawcze:

- analizę pozycji literaturowych oraz przepisów prawnych,
- analizę opisową i porównawczą,
- dedukcji,
- indukcji,
- syntezy.

Analizując powyższe metody można zauważyć, iż prowadzone w pracy rozważania mają charakter teoretyczny (rozdział 1 i 2) oraz empiryczno-aplikacyjny (rozdział 3, 4 i 5). W warstwie teoretycznej, prezentując obszar badawczy, Autorka zastosowała metodę analizy pozycji literaturowych oraz przepisów prawnych, metodę analizy opisowej, porównawczej oraz metodę dedukcji. Natomiast w części empiryczno-aplikacyjnej wykorzystano wnioskowanie indukcyjne oraz metodę syntezy.

Dokonując oceny zastosowanych w rozprawie metod badawczych można stwierdzić, że Doktorantka właściwie dobrała i odpowiednio zastosowała metody badawcze. Na szczególną uwagę zasługuje fakt starannego przeprowadzenia badania empirycznego.

4. Struktura rozprawy

Recenzowana praca liczy 345 stron i została podzielona na pięć rozdziałów, poprzedzonych wstępem i podsumowanych w zakończeniu. Struktura pracy jest prawidłowa a kolejność poszczególnych rozdziałów jest logiczna z punktu realizacji przyjętego celu pracy.

Wstęp (4 strony) zawiera uzasadnienie wyboru tematu pracy, cel główny i cele cząstkowe, hipotezę badawczą, metodykę badań oraz krótką charakterystykę poszczególnych części pracy. Wstęp należy uznać za kompletny i poprawny.

Rozdział pierwszy pt. „Treść ekonomiczna instrumentów finansowych” (54 stron) stanowi wprowadzenie do podjętej problematyki i zawiera rozważania przeprowadzone na podstawie licznych pozycji literaturowych dotyczące przyjętej w rozprawie terminologii. Autorka wskazuje na znaczenie instrumentów finansowych w działalności gospodarczej podmiotów oraz zwraca uwagę na wpływ instrumentów finansowych na kryzysy finansowe. Celem podkreślenia wagi tematu Doktorantka przytacza dane statystyczne dotyczące rynku instrumentów finansowych w Polsce.

Jako zaletę tego rozdziału postrzegam:

- uporządkowanie terminologii w zakresie istoty i klasyfikacji instrumentów finansowych,
- ukazanie roli i znaczenia instrumentów finansowych w działalności przedsiębiorstw,
- zaprezentowanie wpływu instrumentów finansowych na kryzysy finansowe.

Rozważania pierwszego rozdziału uważam za ważne i stanowiące podstawę do dalszych badań.

W rozdziale drugim pt. „Regulacje rachunkowości w zakresie instrumentów finansowych” (45 stron) Doktorantka na podstawie przepisów prawnych (polskich oraz MSSF) prowadzi rozważania dotyczące zakresu uznawania, wyceny, prezentacji oraz ujawniania informacji o instrumentach finansowych.

Kluczowe znaczenie – w moim odczuciu – ma podrozdział 2.5. „Ocena międzynarodowych i krajowych regulacji w zakresie instrumentów finansowych”, w którym Autorka prezentuje diagnozę aktualnie obowiązującego stanu prawnego w zakresie instrumentów finansowych, zwraca uwagę na mankamenty i konieczność przeprowadzenia zmiany w tym zakresie.

Rozdział trzeci pt. „Badanie polityki rachunkowości i ujawnień o instrumentach finansowych” (59 stron) stanowi raport z badań empirycznych przeprowadzonych przez Autorkę na próbie badawczej obejmującej spółki giełdowe. W pierwszym etapie badań mającym na celu porównanie treści ujawnianych informacji o instrumentach finansowych w sprawozdaniach finansowych zgodnie z MSSF i UoR, przeanalizowano sprawozdania 304 spółek giełdowych. W drugim etapie badaniu poddano 66 spółek giełdowych. Celem tego etapu badań była analiza ujawnień informacji o instrumentach finansowych w sprawozdaniach finansowych jako realizacja obowiązku wynikającego z przepisów prawa oraz jako dobrowolna prezentacja informacji w ramach polityki

rachunkowości przyjętej w danej spółce. Autorka zbadła również sposób klasyfikacji instrumentów finansowych oraz ich udział w majątku spółek i źródłach finansowania. W końcowej części rozdziału Autorka „wypunktowała” wnioski (19) z przeprowadzonego badania. W mojej ocenie wnioski są trafne, opatrzone właściwym komentarzem i stanowią istotny wkład Doktorantki w badania z zakresu rachunkowości instrumentów finansowych.

Rozdział czwarty pt. „Ocena prezentacji informacji o instrumentach finansowych i analiza ich wpływu na sytuację majątkowo-finansową i wynik finansowy w spółkach giełdowych” (84 stron) stanowi próbę oceny zakresu informacji prezentowanych w nocie bezpośrednio dotyczącej instrumentów finansowych oraz identyfikacji rodzajów instrumentów występujących w spółkach giełdowych.

Autorka przedstawiła wyniki przeprowadzonych badań, które odnoszą się do:

- zakresu prezentowania instrumentów finansowych w sprawozdaniach finansowych,
- klasyfikacji instrumentów finansowych,
- udziału instrumentów finansowych w majątku oraz źródłach finansowania majątku,
- wpływu zmian wartości instrumentów finansowych na wynik finansowy badanych spółek.

Wnioski z badania empirycznego stanowią niewątpliwie istotny wkład Doktorantki w badania naukowe z zakresu rachunkowości instrumentów finansowych. Przeprowadzone badania i prezentację wyników oceniam bardzo wysoko. Dowodzą one samodzielności naukowej i są przykładem dobrego warsztatu badawczego Doktorantki. W szczególności na podkreślenie zasługuje fakt prezentacji w sposób syntetyczny wniosków z przeprowadzonego badania na końcu każdego podrozdziału.

Rozdział piąty pt. „Propozycja zmian rachunkowości instrumentów finansowych” (51 stron) ma kluczowe znaczenie z punktu widzenia realizacji celu głównego, tj. opracowania koncepcji prezentacji i zakresu ujawniania informacji o instrumentach finansowych w sprawozdaniu finansowym.

Autorka prowadzi rozważania w sposób logiczny, w pierwszej kolejności prezentuje diagnozę obecnego stanu (jak jest? co jest złe?), dalej podejmuje próbę określenia przyczyn tego stanu (dlaczego tak (źle) jest?), by wreszcie „zastosować terapię” czyli zaproponować nowe – zdaniem Doktorantki lepsze – rozwiązanie (jak być powinno?).

Punktem wyjścia do opracowania autorskiej koncepcji prezentacji i zakresu ujawniania informacji o instrumentach finansowych w sprawozdaniu finansowym są wnioski z

przeprowadzonego badania empirycznego sprawozdań finansowych spółek giełdowych. Autorka wskazała na niedoskonałości z zakresu rachunkowości instrumentów finansowych w trzech obszarach:

- klasyfikacji i wyceny instrumentów finansowych,
- prezentacji informacji o instrumentach finansowych,
- ujawnianiu informacji o instrumentach finansowych.

W dalszej kolejności Doktorantka prezentuje przesłanki modernizacji zasad raportowania informacji o instrumentach finansowych, do których zalicza:

- nowe regulacje międzynarodowe w zakresie instrumentów finansowych – MSSF 9,
- brak porównywalności informacji,
- kryzys gospodarczy,
- ewolucję sprawozdania finansowego – ukierunkowanie na inwestora jako głównego użytkownika informacji.

Uwzględniając powyższe sugestie mgr Agnieszka Judkowiak zaproponowała zmiany w polskich przepisach rachunkowych jako jeden z kierunków doskonalenia rachunkowości instrumentów finansowych.

Dalsze rozważania Autorki dotyczące zmian (ulepszenia) rachunkowości instrumentów finansowych koncentrują się na propozycji zmian klasyfikacji, wyceny, prezentacji i ujawnień w zakresie rachunkowości instrumentów finansowych. Autorka zaproponowała aby zmiany zmierzające do ulepszenia przebiegały w trzech etapach:

- 1) uporządkowanie przepisów dot. rachunkowości instrumentów finansowych (głównie definicje i zakres podmiotowy),
- 2) modyfikacja rozwiązań w zakresie prezentacji aktywów i zobowiązań finansowych w sprawozdaniu finansowym,
- 3) „dwutorowa” prezentacja informacji o aktywach i zobowiązaniach finansowych.

Zaproponowane przez Autorkę zmiany niewątpliwie przyczynią się do zapewnienia porównywalności informacji sprawozdawczych w zakresie instrumentów finansowych oraz zwiększenia transparentności i przejrzystości rachunkowości instrumentów finansowych.

Ostatnia część rozdziału w całości poświęcona została autorskiej propozycji raportu o instrumentach finansowych jako elementu sprawozdania finansowego. Autorka zaproponowała aby

informacje istotne dla oceny wpływu instrumentów finansowych na sytuację finansową i wyniki działalności prezentować w formie tabelarycznej, opracowanej i zawartej w rozprawie.

Dokonania tego rozdziału oceniam bardzo wysoko, bowiem świadczą o umiejętności Doktorantki do prezentowania własnych ocen i wniosków a także formułowania własnych propozycji i postulatów.

W zakończeniu (4 strony) dokonano podsumowania najważniejszych rezultatów badawczych pracy. Doktorantka w sposób syntetyczny, poprawnie merytorycznie wskazała w nim, w jaki sposób zrealizowała cel główny i cele pomocnicze rozprawy oraz zweryfikowała hipotezę badawczą.

5. *Rezultaty badawcze*

Dokonując oceny rezultatów badawczych rozprawy należy zauważyć, że cel główny oraz cele częściowe pracy zostały w pełni zrealizowane a hipoteza badawcza – pozytywnie zweryfikowana. Ponadto do najważniejszych osiągnięć Autorki zaliczam:

- prezentację wyników dotychczasowych badań oraz dorobku naukowego w zakresie rachunkowości instrumentów finansowych,
- diagnozę polskiego prawa bilansowego w odniesieniu do instrumentów finansowych,
- przeprowadzenie badań empirycznych dotyczących polityki rachunkowości, ujawniania i prezentowania informacji o instrumentach finansowych,
- wskazanie niedoskonałości obecnie obowiązujących rozwiązań prawnych w zakresie rachunkowości instrumentów finansowych,
- opracowanie koncepcji prezentacji i zakresu ujawniania informacji o instrumentach finansowych w sprawozdaniu finansowym.

6. *Strona formalna pracy*

Treść pracy jest bogato ilustrowana schematami (16), tabelami (62) oraz wykresami (58). Praca została napisana na podstawie właściwych pozycji literaturowych (261 pozycji), aktów prawnych (14) oraz zasobów internetowych (41). Na podkreślenie zasługuje fakt wykorzystania literatury angielskich (55 pozycji). Dobór i wykorzystanie źródeł oceniam pozytywnie.

Praca została przygotowana starannie pod względem edytorskim, chociaż Autorka nie ustrzegła się drobnych błędów, głównie natury redakcyjnej. Zarówno stronę językową, szatę graficzną, jak i redakcję przypisów oceniam jako prawidłowe.

Z obowiązku recenzenta zwracam uwagę na drobne błędy o charakterze redakcyjnym:

- kropka kończy zdanie, zatem numer przypisu powinien znaleźć się przed kropką,
- błędy tzw. „literówki” np. s. 109 (12 wiersz od dołu – jest: „... na postawie rocznych...”, powinno być: na podstawie rocznych..), s.132 (wykres 3.6 – jest: „jednostkowy model wyceny”, powinno być „jednorodny model wyceny”), s. 253 (schemat 5.1. – w części dot. ujawniania informacji), s. 262 (schemat 5.2. – jest: „nowy regulacje...”, powinno być „nowe regulacje...”, jest: „główne go użytkownika...”, powinno być: „głównego użytkownika...”, s.272 (w tabeli 5.1. jest: „za zasadzie dowolności ...”, powinno być: „na zasadzie dowolności...”), s. 300 (2 wiersz od góry – jest: „...według rozporządzenia w sprawie rozporządzenia warto...”),
- s.83 – inny tytuł podrozdziału 2.3. w Spisie treści, inny w treści pracy,
- s.170 – w treści przywołano wykres 5.1, natomiast ilustracja jest na wykresie 4.1.
- s. 272 – 3 wiersz pod tabelą – niefortunne sformułowanie „przykaz ujawnienia...”, sugeruję „obowiązek ujawnienia...”,
- s. 300 – Autorka odwołuje się do schematu 5.13, natomiast brak schematu 5.13
- s.318 i 329 – w bibliografii poz. 87 i 230 nie zastosowano przyjętej ogólnej zasady prezentowania danych dot. autora pozycji literaturowej.

Powyższe uwagi, choć istotne dla redakcji rozprawy, w żadnym stopniu nie umniejszają wartości ocenianej pracy doktorskiej.

7. Uwagi polemiczne

Mgr A. Judkowiak podjęła w swojej rozprawie temat rachunkowości instrumentów finansowych, który – jak już wcześniej zaznaczyłam – oceniam jako aktualny, ważny i w pełni uzasadniony. Badania jakie przeprowadziła Doktorantka dotyczyły polityki rachunkowości oraz prezentacji i ujawniania informacji o instrumentach finansowych w sprawozdaniu finansowym. Pojawiają się zatem następujące pytania:

1. Co Doktorantka rozumie pod pojęciem „ujmowanie”, „prezentowanie” i „ujawnianie” instrumentów finansowych i jaka jest relacja między tymi terminami?

2. Czy wyniki badań dot. udziału instrumentów finansowych w majątku i źródłach finansowania oraz wpływu instrumentów finansowych na wynik finansowy badanych spółek potwierdzają tezę o występowaniu zjawiska „finansyzacji” w Polsce?

8. *Końcowa ocena rozprawy*

Podsumowując stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Agnieszki Judkowiak pt. „Kierunki doskonalenia rachunkowości instrumentów finansowych w spółkach giełdowych” stanowi oryginalne rozwiązanie ważnego i aktualnego problemu naukowego. Recenzowana praca świadczy o:

1. dużym zasobie wiedzy Autorki na temat rachunkowości instrumentów finansowych,
2. umiejętnościach Doktorantki do prowadzenia badań naukowych,

Przedstawioną autorską koncepcję prezentacji i zakresu ujawniania informacji o instrumentach finansowych w sprawozdaniu finansowym można uznać za wkład w rozwój nauk ekonomicznych.

W związku z powyższym stwierdzam, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Agnieszki Judkowiak pt. „Kierunki doskonalenia rachunkowości instrumentów finansowych w spółkach giełdowych” spełnia wymogi ustawowe i rekomendują ją Radzie Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego o dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Doceniając walory recenzowanej rozprawy, wnioskuję o wyróżnienie recenzowanej pracy w systemie nagród za pracę naukową przyjętym w Uniwersytecie Szczecińskim.